

Lucian Boia: Primul război mondial.
Controverse, paradoxuri, reinterpretări
[Az első világháború. Viták, paradoxonok,
újraértelmezések]

Humanitas, București, 2014. 117 o.

Lucian Boia, a Magyarországon is legismertebb román történész szerint az I. világháború volt a mai Európa szülőanyja. Különösen igaz ez Romániára. Ha nincs a világháború, nincs a mai Románia sem, az egyetlen olyan ország Európában, mely ma is nagyjából azok közt a határok közt létezik, melyeket a háborút lezáró békeszerződések alkalmával állapítottak meg. Románia úgy lett abszolút nyertese a világháborúnak, hogy kétszer tagadta meg szövetségeseit: 1916-ban, mikor hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának, mellyel 1883-ban kötött szövetséget, és 1918-ban, mikor az antanthatalmakkal 1916-ban kötött szerződést szegve meg, békét kötött korábbi ellenségeivel és legyőzőivel, Németországgal és a Monarchiával. Emellett Románia katonai szempontból 1918-ban vereséget szenvedett. Ezért mondta Petre P. Carp román politikus (1837–1919, a konzervatív párt tagja, több kormányban kultusz-, ipari és földművelésügyi miniszter, kétszer még miniszterelnök is), egyébként a háború alatt megrögzött németbarát, azt a Boia által is idézett szállóigét, hogy „Romániának akkora szerencséje van, hogy nincs is szüksége politikusokra”. Ennek ellenére a mai Romániában a háború kitörése századik évfordulójának évében sem élénkültek meg különösebben a világháborúra vonatkozó történettudományi kutatások. Újat mondani természetesen nem könnyű, hisz Románia egyik alapmítoszáról van szó, melyhez megcsontosodott közhelyek tapadnak. Lucian Boia, a román történelmi mítoszok legnagyobb kutatója azonban nem a mítoszrombolás, hanem egy közös európai történeti diskurzus megteremtésének a szándékával írta meg könyvét. Ebben a diskurzusban román szempontból különös jelentősége van a magyar történelemnek is, hisz a román identitás meghatározásában még ma is elsődleges szerepet játszik a románoknak a magyarokhoz való viszonya. Boia könyve ezért is különösen érdekes számunkra.

A szerző rögtön az előszóban leszögezi, hogy számára nem utópia úgy megírni az I. világháború történetét, hogy az minden benne részt vevő fél számára elfogadható legyen. Boia szerint eddig ilyen nem történt, helyette a különböző nemzetekhez tartozó történészek tovább folytatták a harcot a történelemtudomány eszközeivel. Mindenki megalkotta saját nemzeti igazságát, de csak azért, hogy azzal legyőzze a másikat. Nem lehetne kialakítani egy olyan közös igazságot, melyet mindkét fél képes lenne elfogadni? – teszi fel a kérdést Boia. A válasz szerinte

adott is: a franciáknak és a németeknek sikerült létrehozniuk egy közös történelemkönyvet. Vajon mikor jutunk el mi, magyarok és románok is erre a szintre? Ez a kérdés azonban már Boia könyvében is válasz nélkül marad. Az előjelek mindenestre nem túl biztatóak – egyelőre. Gondoljunk csak a közös magyar–szlovák történelemkönyv útvesztőire, vagy arra, hogy nemrég bukaresti nagykövetségünk, aki egyébként a román történelem kiváló ismerője, sem látta még a lehetőségét egy ilyen tankönyv létrehozásának.

A múltat mindig a jelenből értelmezzük – írja Boia könyve első, elméleti jellegű fejezetében – azaz a múlt lezárt, mozdulatlan, ezért úgy véljük, hogy ami megtörtént, annak szükségszerűen meg is kellett történnie, és úgy is kellett történnie, ahogyan megtörtént. Ezért a történész mindig óvakodik a *mi lett volna, ha* kérdés feltevésétől. Ez viszont azzal a veszéllyel jár, hogy csak azokat a történéseket, eseményeket, ok-okozati összefüggéseket emeli ki, melyek megerősítik azt, hogy ami megtörtént, annak úgy is kellett történnie. A többi mozzanat homályban marad, és netán el is felejtjük azokat idővel. Boia jelen könyvében arra vállalkozik, hogy fényt vessen az I. világháború eddig homályban maradt eseményeire is. Már a könyv elején, a háború okait elemezve bemutatja, hogy mennyire is nehéz válaszolni egy olyan egyszerű kérdésre: miért is tört ki a világháború? 1914 nyara végre nyugodtnak ígérkezett, a bukaresti békével (1913) lezárult a balkáni háború, és valójában senki sem akart újból háborúzni. „A háború nem a »nagy« okok (nacionalizmus, imperializmus, gazdasági érdekkellentétek stb.) közvetlen, automatikus és elkerülhetetlen összejátszásának az eredménye volt. [...] Beláthatatlan események kombinációja, és néhány szerencsétlen döntés vezetett a háború kitöréséhez” – állapítja meg Boia. (23.) „A történelmet nyilván az emberek csinálják – folytatja –, de ugyanakkor sohasem uralhatják azt. A végén mindig saját alkotásuk (a történelem) uralja őket, azaz alkotójukat.” (24.) A történelmi tényezők komplex és véletlenszerű kombinációiból olyan események születnek, melyeket nem vagyunk képesek ellenőrizni. Ez történt az I. világháború esetében is.

Ennek egyik oka az – Boia szerint –, hogy az ember nem képes közvetlenül a „nyers valóság” alapján cselekedni. A valóság csak a reprezentáció, a róla kialakított kép révén (gondolkodás) jut el az emberhez, aki valójában a valóságról kialakított képek alapján cselekszik. Ha a történelemről beszélünk, akkor sohasem a történelmi valóságról, hanem arról a módszerről beszélünk, ahogyan mi felfogjuk azt (azaz a történelmi valóságot). Az I. világháborúról a politikusok (akik részt vettek benne) és később a történészek (akik értelmezték azt) általában a következő képzetek alapján alkották meg diskurzusukat: elkerülhetetlen, szükséges és rövid lesz a háború. Utólag könnyű belátni, hogy ezek a képzetek teljesen hamisak voltak. Nem volt sem szükségszerű, egyáltalán nem volt rövid, és nem volt elkerülhetetlen sem. Ennek ellenére Boia szerint ezek a „hamis” képzetek sokkal nagyobb szerepet játszottak a háború kitörésében, mint a történelmi valóság úgynevezett nagy tényezői.

Ha a háború kitöréséhez néhány hamis képzet és szerencsétlen döntés elég volt, mi kellett annak lezárásához? A németek mindvégig úgy gondolták, hogy nem veszíthetik el a háborút. Erre meg is volt a nyomós okuk: Németország a világ

második gazdasági nagyhatalma volt 1914-ben (Európában egyenesen az első), és az európai országok közül a legnagyobb számú lakossággal rendelkezett (67–68 millió, míg Franciaország 40 millió, Nagy-Britannia 45 millió). A német tudomány és irodalom virágzott. Mégis a német gondolkodást is meghatározta egy alapvető frusztráció: hiába nagyhatalom Németország, a többiek (főleg Nagy-Britannia és Franciaország) mégsem kezelik fontosságához és nagyságához méltóan. Ismét csak a képzetek alkották az események mozgatórugóját, és nem a valóság. 1914-ben még a német szocialisták is megszavazták a háborúra fordítandó hitelek felvételét. A szocialisták a Reichstagban 28%-kal a legnagyobb pártot alkották, és annak ellenére, hogy meggyőződéses háborúellenesek voltak, úgy látták (képzelték), hogy a haza veszélyben van. Habár Németország legfőbb szövetségese, a Monarchia katonailag gyenge volt és etnikai feszültségek terhelték, Boia szerint a német és az osztrák–magyar hadsereg szinte minden fronton fölényben volt. Igaz ugyan, hogy a Hindenburg–Ludendorff kettős által Nagy-Britannia megtörésére indított tengeralattjáró-hadjárat nem az angolok megtörését, hanem az Amerikai Egyesült Államok hadba lépését eredményezte Németország ellen, de a keleti fronton így is jelentős sikereket értek el a németek. 1918. március 3-án Szovjet-Oroszország kénytelen volt aláírni egy számára nagyon előnytelen békét Németországgal. Nemsokára Románia is hasonló helyzetbe került. 1916. augusztus 27-én régi szövetségesei (Németország és a Monarchia) ellen támadt, de az Erdélybe beözönlő román csapatokat a németek gyorsan visszaverték, sőt még ugyanazon év december 6-án az ország fővárosát, Bukarestet is elfoglalták. Moldvában a román hadsereg hősiiesen ellenállt, de 1918. május 7-én Románia mégis kénytelen volt különbékét kötni Németországgal, az Oszmán Birodalommal, Bulgáriával, és nem utolsósorban a Monarchiával. Egyszóval Németország és szövetségesei félig megnyerték a háborút. Németország elérte egyik legfontosabb célját: nem kellett már egyszerre két fronton harcolnia. Minden adott volt, hogy az összes erejét a nyugati frontra (Franciaország) összpontosítsa. Ennek ellenére Németország a kétfrontos háborút megnyerte, de az egyfrontost elvesztette: az 1918. március 21-én kezdődött német offenzíva idején még úgy tűnt, Németország ezzel az utolsó rohammal megnyeri a háborút, ennek ellenére néhány hónap múlva nemcsak a német front, hanem az egész ország pillanatok alatt omlott össze. Ilyen látványos szétesést produkált, Boia szerint, a Monarchia is. Az osztrák–magyar állam 1918 őszéig figyelemreméltó kohézióról tett tanúbizonyságot. Már-már úgy tűnt, hogy igazából nincs is realitása azoknak a hangoknak, hogy erős etnikai ellentétek feszülnek a soknemzetiségű Monarchiában, ahol a különböző etnikumok mind az ország szétrombolásán mesterkednek. 1918 őszén azonban az addig csodálatos egységet mutató birodalom pillanatok alatt esett szét.

Számunkra a könyv legerdekesebb fejezete természetesen a Romániáról szóló. Az I. világháború körüli román történelmi diskurzus mítoszoktól terhelt. Ez természetes is, hisz ekkor teljesült be az „évszázados álom”, az összes román egy országba került, és megszületett Nagy-Románia. Az I. világháború történetét a románok természetesen a győztesek szempontjából írták meg mindig. Hogy néz ki a Boia által előadott másik történet? Azt, hogy 1916 augusztusában a Ionel Brătianu

vezette kormány (a királlyal egyetértésben) az antant oldalán lépett harcba, és hadat üzent Németországnak, valamint a Monarchiának, később minden román történész és politikus teljesen jogos és megalapozott lépésnek tartotta. Ekkor a román vezetőréteg többsége úgy vélte, hogy Erdélyt csak harccal lehet megszerezni, és ezt a gondolatot a román politika nem is titkolta már legalább 1867 óta. Ionel Brătianu apjáról, Ion C. Brătianuról (1821–1891) 1869-ben a következőket mondta Andrásy Gyula miniszterelnök Alexandru Románnak, az akkori pesti egyetem román tanszéke tanárának: „nyughatatlan, ambiciózus, erőszakos, vörös-forradalmár, akit jól ismerek. Az a fixa ideája, hogy Erdélyt, de még Magyarországnak is azt a részét, ahol románok laknak egészen a Tiszáig a Temesi bánsággal együtt Romániához csatolja. Amikor egy személyes beszélgetés alkalmával megjegyeztem neki, hogy a magyarok Erdélyről soha sem fognak lemondani, akkor ő azt válaszolta: ilyesmit nem is szoktak ajándékba csak úgy odaadni, de mi el fogjuk azt venni.”

Boia szerint azonban Románia hadba lépése a központi hatalmak ellen teljesen felelőtlen tett volt. A háború kimenetele még egyáltalán nem látszott, Románia volt szövetségesei ellen támadt, ráadásul egy teljesen felkészületlen hadsereggel. Boia szerint Brătianu tizenkilencre húzott lapot, hisz 1916-ban azért üzent hadat a Monarchiának, mert meg volt győződve, hogy a végén az antanthatalmak fognak győzni. Brătianu valójában szerencsétlenségbe taszította Romániát, sok veszteséget és szenvedést okozva az országnak, de mindezt a későbbi korok emlékezetében felülírta a győzelem. A győzelem, ami viszont nem azért következett be, mert „Brătianu 1916-ban zseniálisan előrelátta azt, hanem azért, mert 1918-ban úgy döntött a Történelem” – írja Boia. (68.)

„Vajon mindenki egyformán lelkesedett a nagy nemzeti ideálért: azaz Erdély, Besszarábia és Bukovina Romániához csatolásáért”? – teszi fel a kérdést Boia. (92.) Korántsem – adja is meg nyomban a választ. Már csak azért sem, mert Románia lakosságának nagy része nem is értesült arról, hogy létezik egy ilyen nemzeti ideál, amelyért harcolnia kellene. 1916-ban Románia népességének 80%-a falun élő paraszt volt, emellett az összlakosság 60%-a nem tudott sem írni, sem olvasni. Nyilván fontosabb volt számukra a mindennapi betevő előteremtése, semmint elérhetetlennek és érthetetlennek tűnő nemzeti eszmékért csatába indulni – érvel Boia. Az úgynevezett román közvélemény tehát egy nagyon szűk réteg (politikusok, papok, tanítók, tanárok, újságírók stb.) opinióiból állt össze. Kétségtelen, hogy a közvélemény-formálók táborában mennyiségileg többségben voltak azok, akik az antant mellett érveltek. Számukra Erdély volt a legkívánatosabb, ezért cserébe Bukovina és Besszarábia megszerzéséről szívesen lemondtak. Jóllehet a későbbi román történeti mitológiában ez a magatartás úgy kanonizálódott, hogy „a románok békés emberek, akik sohasem kívánták a másét, csupán saját földjeiket szerették volna végre visszaszerezni” (értsd: Erdély ősi román föld, amit a magyarok elhódítottak), Boia kimutatja, hogy e mögött valójában a korra oly jellemző expanziós gondolkodás munkált. Az 1916-ban kötött titkos megállapodásban ugyanis az antanthatalmak mindent megígértek Romániának a „Dnyesztertől a Tiszáig” (tehették, hisz az már egyáltalán nem volt biztos, hogy ígéreteiket be is kell majd tartá-

niuk, minthogy a háború vége még egyáltalán nem látszott). Egyszóval olyan területeket is, melyeken egyáltalán nem voltak többségben a románok (például a mai szerbiai Bánságot, valamint Románia nyugati határaként a Tiszát). Nyilvánvaló, hogy a Mihai Eminescu által kitalált és imént idézett metaforán kívül (*de la Nistru pân'la Tisa*) semmi jogalapja nem volt Romániának ezeket a területeket is magáénak követelni.

A román politikai és értelmiségi elit egy része (az akadémikusoknak, egyetemi tanároknak, a leghíresebb íróknak pedig egyenesen a fele) azonban vagy Románia semlegessége, vagy éppen az antant elleni politika mellett érvelt. A kortársak gúnyosan filogermanistáknak nevezték őket, de olyanok voltak köztük, mint a már említett Petre P. Carp, Titu Maiorescu (a legfontosabb 19. századi román irodalomkritikus és kultúrpolitikus) vagy Alexandru Marghiloman (miniszterelnök), akik még a német megszállás alatt is Bukarestben maradtak. De ugyanígy tett a besszarábiai származású liberális politikus, a román értelmiségi elit jeles tagja, a iași-i egyetem rektora, Constantin Stere is. Még eklatánsabban fejezték ki német- és Monarchia-barátságukat az írók, akik közül jó néhányan erdélyi származásúak voltak: Georghe Coșbuc, Liviu Rebreanu stb. Mind közül a legérdekesebb a Világoson született regényíró Ioan Slavici esete. A Budapesten és Bécsben tanult Slavici aktív publicisztikát folytatott a magyarországi és erdélyi románság érdekében, olyannyira, hogy néhány írásáért egy évig (1888–1889) a váci börtön vendégszeretét is élvezte. Ki más lehetett volna elhivatottabb a magyarok által elnyomott románok érdekeit képviselni és teljes mellszélességgel Magyarország megtámadása mellett érvelni, mint ő? Ráadásul 1890-ben még Romániába is áttelepült az üldöztetések elől. Mégis élete végéig, ha nem is magyar-, de megrögzött Monarchia- és császárbarát maradt, aki az 1907. évi romániai parasztlázadás brutális vérbefojtása láttán a következőket írta Nicolae Iorgának: „Kultúra tekintetében a Habsburg Birodalomban élő románok előbbre vannak, mint romániai testvéreik. Romániában a szegénység következtében a parasztság tömegesen degenerálódik, a felépítményt pedig (ahogy Eminescu mondaná [azaz a bojársgot és a polgárságot]) zabolátlansága teszi tönkre. Te tudhatod, hogy néhány zsidók által megszállt vidéket leszámítva, ez nincs így sem Erdélyben, sem Magyarországon, sem a Bánságban, sem Bukovinában. Romániában a paraszt látástól vakulásig dolgozik, a bojár pedig, ahogy a németek mondják, Raubwirthschaftot [rablógazdálkodást] művel, a végsőkig kiszipolyozva úgy a földet, mint annak megmunkálóját. [...] Nincs semmi, amit a hegyeken túli [azaz erdélyi] románok eltanulhatnának itteni testvéreiktől, és mentse meg őket az Isten attól, hogy netán abba a helyzetbe kerüljenek, amilyenben ezek vannak. Ami az erkölcsi kultúrát illeti, jobb, ha behunyjuk a szemünket, hogy ne is lássuk, mi minden megtörténhet Romániában, ahol már semmi sem szent, és ahol a becsületes embert nem elismerik, hanem megvetik.”

Nem csoda hát, ha 1910-ben az immár Bukarestben élő Slavici nyíltan kiállt a Tisza István Munkapártjának jelöltjeként parlamenti mandátumot szerzett erdélyi román érsek, Vasile Mangra (1852–1918) mellett. Mangra, a Román Akadémia tagja, a román nemzeti törekvések élharcosa „az évszázados magyar elnyomás” ellen küzdő román értelmiségiek szemében nyomban a megalkuvó áruló prototí-

pusa lett. Vele együtt természetesen Slavici is, akiről Octavian Goga *Meghalt egy ember: Ioan Slavici* címmel írt kérlelhetetlen szenvedélyű, gyilkos újságcikket. Pedig több megértést kellene tanúsítani a császár- és helyenként bizony magyarbarát erdélyi román politikusok és értelmiségiek iránt, figyelmeztet Boia. Először is kutatni kellene tevékenységüket – ajánlja –, mert a román történetírás (és nyugodtan hozzátehetjük, némiképp a magyar is) szinte teljesen ignorálta azokat a gondolkodókat és politikusokat, akik nem Románia, hanem az Osztrák–Magyar Monarchia keretei közt képzelték el az erdélyi és magyarországi románok sorsát. „A nemzetiségek (és nem csak a románok) részéről a birodalom iránt, a háború folyamán végig, egészen az utolsó pillanatig mutatott hűség egyenesen meglepő” – írja Boia. (82.) És valóban, 1917 februárjában, néhány hónappal Románia hadba lépése után kétszáz erdélyi és magyarországi román politikus, egyházi személy és értelmiségi – köztük Vasile Mangra, Miron Cristea (aki 1925–1939 között az immár naggyá vált Románia első ortodox pátriárkája lesz), Iosif Siegescu (görög katolikus püspök, a budapesti román tanszék vezetője) – nyilatkozatban fejezte ki hűségét a magyar korona iránt. „Mi, magyarországi románok körömszakadtáig ragaszkodunk ahhoz, hogy a magyar korona alatt maradjunk. E megingathatatlan akaratumk jeleként véreznek el fiaink ezrével a csatatéren, bizonyítva ezzel azt, hogy a román nép minden testi és lelki erejével harcolni fog a hazáért” – állt a nyilatkozatban. Iosif Siegescu a román hadüzenet hallatára pedig ezeket a sorokat vetette papírra: „A túlnan levő románok jöttek most ellenünk, hogy elpusztítsák s megsemmisítsék Erdélyt, ahonnan ők is könyvre (kultúrára) szomjas lelküket hűsítették. Elkapatva népünk söpredékeitől – amint Vlád, volt képviselő, nevezte Gogát és Lucaciut – hozzák fejünkre ezt a csapást is, amelytől Isten segítségével nem sokára megszabadulunk. [...] Goga és Lucaciut pópa szégyene, akik ma kést ragadtak, hogy szent királyukat és országukat leszúrják, amelyben őseik sírjai fekszenek. Az ő fejükre kell hogy szálljon a szégyen. Az ő bűnük nagyobb, mint azé, aki anyját gyilkolja meg. [...] Föl a lelkekkel! Azok a románok, akik most lopva jöttek be országunkba, hatalmas falra találnak testünkből. [...] Minket akarnak fölmenteni, akik itt békén, boldogan élünk? Ezt a békét és szabadságot meg fogjuk védeni szilárd elhatározással, mert nem akarunk úgy élni, mint ők, akik jobbágyok országukban. Mikor lesújtottuk őket, jusson eszükbe, hogy az Isten verte meg őket azért az ártatlan vérért, amelyet most ontani fognak a románok lakta fennsíkon.” Kemény szavak, de mint Boia is figyelmeztet, kérdéses, mennyire őszinték. Siegescu ugyan 1920 után is Bukarest helyett Budapestet választotta, ahol egészen haláláig (1929) maradt, de a többi román politikusról nem mondható ez el. Aurel Vlad, a Román Nemzeti Párt színeiben magyar országgyűlési képviselő, aki az Adyval való levélváltás kapcsán a magyar irodalomban is jól ismert Octavian Gogát és Vasile Lucaciut (görög katolikus pap) söpredéknek nevezte, amiért a háború kitörésekor Bukarestbe emigráltak, és ott folyton a Monarchia ellen izgattak, 1918 után minden lelkiismeret-furdalás nélkül állt át a román oldalra: 1919–1920-ban már pénzügyminiszter Bukarestben. Az erdélyi és magyarországi román politikusok és értelmiségiek Románia és a Monarchia közt oszcilláló magatartása sokkal komplexebb jelenség annál, semhogy néhány leegyszerűsítő kijelentéssel el lehet-

ne intézi. A magyarországi román politikai vezetők igyekeztek elkerülni a háború alatt azt, hogy konfliktusba keveredjenek a magyar hatóságokkal, hisz tudták, hogy annak keserű levét az egész magyarországi románság inná csak meg. Ez persze nem jelentette azt, hogy ha választaniuk kellett volna Budapest és Bukarest között, ne választották volna minden habozás nélkül az utóbbit. Boia szerint, ha a választás Bukarest és Bécs között lett volna, akkor sokkal komolyabb dilemma előtt állottak volna az erdélyi román politikusok, de miután 1918. november 16-án Magyarország kikiáltotta függetlenségét, a románok pánikszerűen Bukarest mellett tették le a voksot. A dualista Monarchia keretein belül szívesen megmaradtak volna, de egy független Magyarországon már nem.

Mivel érveltek a regáti filogermán politikusok és értelmiségiek, akiknek nem kellett tartaniuk a magyar hatóságok retorzióitól? Boia szerint komplex és koherens érvrendszerük volt, melyet már csak ezért is érdemes figyelembe venni. Elsősorban is nem illik Romániának hátba támadnia szövetségeseit – mondták (Románia 1883-ban csatlakozott a központi hatalmakhoz). Legfőbb érvük azonban az volt, hogy elsősorban Besszarábiát kell Romániának megszerezni, és nem Erdélyt. Erre szerintük Romániának megvolt a történelmi joga is, hisz 1812-ig Besszarábia a Moldvai Fejedelemséghez tartozott. Erdély viszont sohasem volt román föld. „Azzal lehetett vádolni a magyarokat, hogy elnyomják és diszkriminálják az erdélyi románokat, de azzal nem, hogy valaha is elrabolták volna Erdélyt a románoktól” – írja Boia. (74.) Emellett Besszarábiában sokkal kritikusabb volt a románok helyzete, mint Erdélyben, mind gazdasági, mind kulturális téren. Félő, hogy ha most nem szerzi meg Románia Besszarábiát – érveltek a filogermanisták –, akkor a románok számára örökre el fog veszni a tartomány. Annak ellenére, hogy a magyar politikai elit mindent megtett a románok bosszantására, „Magyarország mégiscsak egy parlamentáris és alkotmányos jogállam volt. Ezzel szemben Oroszország egy autokratikus birodalom, mely módszeresen és hatékonyan folytatta eloroszosító politikáját a besszarábiai románok körében is” – állapítja meg Boia. (73.) Erdélyben tehát nem kell féltetni a románságot, hisz az nem fog eltűnni, mivel komoly iskolahálózata (igaz, önálló román egyetem nélkül), egyházi (görög katolikus és ortodox érsekséggel), gazdasági (bankok) és kulturális (folyóiratok) szervezete van. Mindezekről a besszarábiai románok még csak nem is álmodhatnak. Erdélyt tehát ráér megszerezni később is, Besszarábia viszont az utolsó órában van már. Emellett jobb egy német és egy osztrák–magyar szövetséges, mely, ha kitartunk mellette, ajándékként Bukovinát önként fel fogja ajánlani (egyébként erről voltak is titkos egyezkedések), mint Oroszország, mely attól sem riadna vissza, hogy Romániát bekebelezze. Boia szerint azt, hogy ez az okoskodás egyáltalán nem volt légből kapott, épp a II. világháború után bekövetkezett események igazolták. Besszarábia, úgy tűnik, végleg elveszett a románok számára, és 1945 után a filogermanisták oroszfóbiája is beigazolódott: Közép- és Kelet-Európa szovjet befolyás alá került, a balti államok pedig egyenesen szovjet tagköztársaságokká lettek.

Mi más is lehetne a könyv utolsó fejezetének témája, mint a Párizs környéki békeszerződések. Ezeknek a jelentősége óriási, hisz a mai Európa alapjait teremtették meg. Boia finom elemzésének nem az a célja, hogy a békeszerződések jo-

gosságát vagy jogtalanságát, igazságos vagy igazságtalan voltát firtassa, hanem az, hogy azok árnyaltabb értelmezése révén a mai Európát, az abban elfoglalt helyzetünket és szerepünket jobban megértsük. A háborút lezáró béke egyik legnagyobb problémája az volt, hogy Németországot aránytalanul büntették (a franciák egyenesen fel is szerették volna osztani az országot apró államocskákra), aminek természetes következménye lett a II. világháború. Emellett az új határok meghúzása során a wilsoni nemzeti önrendelkezési elvet egyáltalán nem tartották be, és ahelyett, hogy az eredeti célnak megfelelően többé-kevésbé homogén nemzetállamokat hoztak volna létre, nemzetiségi problémákkal terhelt országok születtek. Csehszlovákiában például több német volt, mint szlovák, és Románia is messze volt attól, hogy egységes nemzetállam legyen. Erdélyben az 1910. évi népszámlálás alapján ugyan valóban többségben voltak a románok (53,8%), de ez nagyon kicsiny előny volt. Az 1930. évi, immár román népszámlálás alapján is a magyarok és a németek aránya Erdélyben 34,2% volt. Épp ezért a gyulafehérvári nemzetgyűlés 1918. december 1-jei határozata csak román szempontból mondta ki egyhangúlag Erdély egyesülését Romániával. Az erdélyi magyarokat és szászokat (azaz az erdélyi lakosság majdnem felét) senki sem kérdezte meg arról, hogy mit akarnak. Valószínűleg egy népszavazás is ugyanezt az eredményt hozta volna – írja Boia –, hisz a románok azért többségben voltak Erdélyben, de mégsem lett volna ennyire egyhangú az eredmény. Sőt ha Erdély Románián belüli státusáról rendeztek volna népszavazást, akkor – Boia szerint – többségben lettek volna még a románok közt is azok, akik Erdély autonómiája mellett voksoltak volna. Kezdetben az erdélyi román politikusok kacérkodtak is ezzel a gondolattal, de aztán hamar feláldozták azt az egységes román nemzetállam oltárán.

A béke legnagyobb hibája azonban az volt Boia szerint, hogy a békekötők a kontinens biztonságát egyáltalán nem vették figyelembe. Ennek meg is lett az eredménye: a II. világháború és két totalitárius rendszer (a náciizmus és a kommunizmus) tündöklése és bukása. Ugyanakkor ezzel a két háborúval kezdődött Boia szerint Európa hanyatlása is. Nehéz eldönteni a jövőt, de a szerző szerint a kelet-európai kisállamok nyomorúságán talán enyhíthetne az, ha képesek lennének egy közös európai szempontból elmesélni történelmünket.

Boia nemcsak ebben a könyvében, hanem szinte egész munkássága során számos gesztust tett a magyarok felé. Ez nem is maradt visszhangtalan, hisz két könyve is megjelent magyarul, műveiről pedig neves magyar történészek (Trencsényi Balázs és Miskolczy Ambrus) írtak recenziókat. Ennek ellenére, tudtommal, még soha nem vett részt egyetlen konferencián sem, és nem tartott egyetlen előadást sem Magyarországon. Talán nem ártana egyszer egy ilyen találkozót szervezni, és Boiát meghívni Magyarországra (is).

Nagy Levente